

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 9. 2025. Issue 1-2.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem 782.

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 9. 2025. Issue 1-2. Podgorica, September 2025.

Publishing this issue of MJSS was supported by the
Ministry of Science of Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekic

Managing Editor Assistant: Vukadin Nisavic

Editors: Zivko Andrijasevic, Dragutin Papovic, Ivan Tepavcevic, Milan Scekic.

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srdja Pavlovic, University of Alberta, CANAD

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ucg.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 100 copies

Volume 9. 2025. Issue 1-2. Podgorica, September 2025.

CONTENTS:

BREAKING AWAY FROM TIME AND HISTORY-SERBIA AND EUROPEAN INTEGRATION, 1987–1991 Dragan POPOVIC	p.7.
GENDER AND AGE DIFFERENCES IN SELF-ESTEEM AMONG ADOLESCENTS Đenita TUCE	p.37.
PUBLISHING ACTIVITY IN MONTENEGRO DURING THE RECONSTRUCTION PERIOD AND THE FIRST FIVE-YEAR DEVELOPMENT PLAN (1945-1952) Nenad PEROSEVIC, Natalija MILIKIC	p.63.
DIGITAL DEHUMANIZATION OF SOCIETY: THE NEW NORMAL IN A PERVERTED META-SOCIETY OF THE SPECTACLE Muedib SAHINOVIC	str.87.
WE DID NOT TORTURE: MORINJ CAMP AND THE POSSIBILITY OF RECONCILIATION IN MONTENEGRO Srdja PAVLOVIC	p.117.
MONTENEGRIN–SOVIET COOPERATION DURING THE 1970s AND EARLY 1980s Dragutin PAPOVIC	p.143.
REVIEW:	
TESTIMONIES OF DESCENDANTS OF CHETNIK LEADERS ON THE COMMUNIST REGIME-historical essay Milan SCEKIC	p.185.
HISTORY OF VIOLENCE - Book Review: Fahd Kasumović (ed.), Violence Against Women: Discourses, Perspectives, Lessons from BiH History Amir DURANOVIC	p.197.
REFLECTIONS ON THE HISTORY OF DUKLJA AND THE DUKLJANS- Book Review: Dragutin Papović, Discussions on the History of Duklja and the Dukljans Milan SCEKIC	p.205.
A MODERN INTERPRETATION OF THE MEANING OF LAW- Book Review: Miroslav Milović, Law as Potency – Essays on the Philosophy of Law Dragan JAKOVLJEVIC	p.211.
REFLECTIONS ON A TIMELESS NOVEL - Book Review: Živko Andrijašević, The Assassination of Franz Ferdinand Milan SCEKIC	p.215.
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	p.221.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Sekretar redakcije: Vukadin Nišavić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević, Milan Šekić

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srđa Pavlović, University of Alberta, KANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ucg.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka

Volume 9. 2025. Issue 1-2. Podgorica, September 2025.

SADRŽAJ:

RAZLAZ SA VREMENOM I ISTORIJOM- SRBIJA I EVROPSKE INTEGRACIJE
1987–1991

Dragan POPOVIĆ..... str.7.

RAZLIKE U SAMOPOŠTPVANJU ADOLESCENATA PREMA POLU I UZRASTU

Đenita TUCE..... str.37.

IZDAVAČKA DJELATNOST U CRNOJ GORI TOKOM PERIODA REKONSTRUKCIJE
I PRVOG PETOGODIŠNJEG PLANA RAZVOJA (1945–1952)

Nenad PEROŠEVIĆ, Natalija MILIKIĆ..... str.63.

DIGITALNA DEHUMANIZACIJA DRUŠTVA: NOVO NORMALNO U
PERVERTIRANOM METADRUŠTVU SPEKTAKLA

Muedib ŠAHINOVIĆ..... str.87.

NISMO MUČILI: LOGOR MORINJ I MOGUĆNOST POMIRENJA U CRNOJ GORI

Srdja PAVLOVIĆ..... str.117.

CRNOGORSKO-SOVJETSKA SARADNJA TOKOM 70-IH I POČETKOM 80-IH

Dragutin PAPOVIĆ.....str.143.

PRIKAZI:

SVJEDOČENJA POTOMAKA I PORODICA ISTAKNUTIH PRIPADNIKA ČETNIČKOG
POKRETA O KOMUNISTIČKOJ VLASTI-Istorijski esej

Milan ŠĆEKIĆ..... str.185.

HISTORIJA NASILJA-Prikaz knjige: Fahd Kasumović (ur.), Nasilje nad ženama:
diskursi, perspektive, lekcije iz bh. povijesti

Amir DURANOVIĆ..... str.197.

PROMIŠLJANJA O ISTORIJI DUKLJE I DUKLJANA-Prikaz knjige: Dragutin
Papović, Rasprave o istoriji Duklje i Dukljana

Milan ŠĆEKIĆ..... str.205.

MODERNO TUMAČENJE SMISLA PRAVA-Prikaz knjige: Miroslav Milović,
Pravo kao potencija – Eseji o filozofiji prava.

Dragan JAKOVLJEVIĆ..... str.211.

VANVREMENSKI ROMAN-Prikaz knjige: Živko Andrijašević, Ubistvo Franca
Ferdinanda.

Milan ŠĆEKIĆ..... str.215.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.221.

Review

SVJEDOČENJA POTOMAKA I PORODICA ISTAKNUTIH PRIPADNIKA ČETNIČKOG POKRETA O KOMUNISTIČKOJ VLASTI

–Istorijski esej–

Milan ŠČEKIĆ¹

University of Montenegro – History department, Montenegro

Danila Bojovica bb, Niksic, Montenegro

email: milans@ucg.ac.me

Godinama se u javnom diskursu potencira teza da komunistička vlast u Jugoslaviji nije imala milosti prema ideološkim neistomišljenicima, da se sa njima okrutno obračunavala, spočitavaju joj se brojni zločini nad pripadnicima četničkog pokreta i njihovim simpatizerima, pa čak i da je nakon rata proganjala i maltretirala njihove i porodice drugih neprijatelja vlasti kojima navodno nije dozvoljavala da zasnuju radni odnos i integrišu se u društvene tokove. Iako nijesu u potpunosti netačne, važno je istaći da ove tvrdnje godinama protežiraju najtvrdokorniji ideološki sljedbenici četničkog i drugih kvislinških pokreta iz Drugog svjetskog rata, a koji po svaku cijenu nastoje da ocrne komunističku

1 **MILAN SCEKIC:** (1979. Bar) He studied history at the Faculty of Philosophy in Kosovska Mitrovica. He completed his postgraduate studies at the Faculty of Law of the University of Donja Gorica (Department of International Relations). He graduated in 2012 on the topic “Montenegrin diplomacy in the Balkan Wars”. He completed his doctoral studies at the University of Montenegro in 2025 with the dissertation titled: Albanians in Montenegro 1945–1955 – Modernization and Identity. From 2008 to 2017 he worked in elementary schools “Anto Đedović”, “Mrkojevići”, “Yugoslavia” and the Secondary School of Education in Bar, and from October 2017 to September 2018 as Senior Researcher at the Historical Institute of Montenegro. In the same year he was aged as a teaching assistant at the Faculty of Philosophy in Niksic at the Department of History.

vlast, rehabilituju i izjednače pokrete koji su u ratu otvoreno sarađivali sa okupatorom, partizanskim pokretom, i predstave ih kao borce protiv fašizma.

No, za razliku od savremenih ideoloških sljedbenika četničkog pokreta u Crnoj Gori, od kojih je određen broj svojevremeno participirao u socijalističkom sistemu i bio u partijskom članstvu, a koji o komunistima danas isključivo govore kao o zločincima i okrutnim ljudima, izvjesni potomci i članovi porodica istaknutih pripadnika četničkog pokreta koje su likvidirali partizani nijesu prema komunističkoj vlasti bili toliko nepomirljivi i ostrašćeni. Naprotiv, nakon raspada socijalističkog sistema, kada je poželjno bilo o komunistima govoriti u negativnom kontekstu, mnogi su izrekli pozitivne i uglavnom objektivne tvrdnje o komunističkoj vlasti, što je danas praktično nezamislivo čuti od ideoloških sljedbenika četničkog pokreta. Time su uprkos porodičnim nesrećama koje su ih zadesile pokazali karakter i moral, i uglavnom nepristrasno svjedočili o odnosu komunističke vlasti prema četničkim porodicama poslije rata, a koji zasigurno nije bio onakav kakvim ga godinama unazad žele predstaviti razne apologete četničkog pokreta.

Tako najstariji sin Draže Mihailovića, Branko Mihailović, koji je, po sopstvenom priznanju, navodno još kao učenik srednje škole pokazivao simpatije prema *naprednom pokretu*, i tobože prije Drugog svjetskog rata, 1941. godine, primljen u SKOJ, a pred kraj rata, septembra 1944. godine, nakon zarobljavanja sa sestrom Gordanom mobilisan u partizanima (kao i brojna djeca četničkih komandanata koje su zarobili pripadnici partizanskog pokreta), tvrdi da je kao komandir baterije bio na Sremskom frontu 1944. godine, na Golom otoku, kao i da nakon rata nikada nije maltretiran zbog toga što je sin vođe četničkog pokreta, Draže Mihailovića. Naprotiv, Branko Mihailović ističe: *To su bili više belezi što smo bili porodično pocepani na dva fronta, ali nismo doživljavali neke neprijatnosti što smo Dražina deca. Prošao sam mnoge zatvore i Goli otok i niko i nikada nije prebacio što sam Dražin sin.* Manju neprijatnost doživio je jedino, tvrdi, prilikom jednog dovođenja u policiju. Ali daleko od toga da je tom prilikom ponižavan i da je nad njim vršena tortura. Naprotiv, ističe da se prema njemu korektno postupalo: *UDB-a je još bila na Obilićevom vencu,*

nekada se tu nalazila Specijalna policija. Tamo me je dočekaao jedan kapetan i ja sam iz istražnog zatvora nosio neke drangulije. Ono što sam uneo to su mi i vratili. I sada to ponovo uzimaju. Taj kapetan se vajakao: 'Jao, Branko, kako to da ti se desi'. Nisam mogao da se setim ni ko je, ni odakle je. Posle sam video da mi nije uzeo mnoge stvari koje je po dužnosti trebao da mi uzme. Od njega sam trebao da budem odveden u ćeliju. I zamislite kakve ironije – ista ćelija u kojoj sam bio zatvoren od strane Gestapoa 1941. godine, isti broj. I najednom, kaže mi da me traži neki pukovnik. Kasnije sam ga sretao kada sam radio u Auto moto savezu Srbije. Izmenjali smo nekoliko reči, kad neki iza njega, neki mlad poručnik koji stoji, kaže: 'Dok su četnici jeli gibanicu, ja sam bio skriven u jednom manastiru'. Dražin sin mu to nije oćutao: I meni, što kažu, puće film. Odgovorim: 'Slušaj ti, nije moguće, zašto si ćutao do sada, što to nisi rekao odmah!?' I on pođe prema meni da me udari, ali ga ovaj spreči. To je bio jedini slučaj da sam imao napad na osnovu imena, a ni od Gordane (Brankove sestre, Dražine kćerke – M. Š.) nisam ćuo da se žalila zbog toga.

Branko Mihailović tvrdi i da se njegov otac navodno pohvalno izražavao što su mu sin Branko i kćerka Gordana sa komunistima: *U zatvoru je moj otac, takođe, rekao da je zadovoljan što su mu deca sa komunistima. To je ponovio. Ako hoćete da se protumaći šta je mislio, onda može biti – sa vama su i zato su živi, da nije tako ne bi bili živi, kao što Voja, moj brat, nije saćuvao glavu. Ja ne bežim od toga.*

Za razliku od komunista, čije postupanje prema njemu hvali, za Nikolu Kalabića, komandanta Gorske kraljeve garde, za koga se pretpostavlja da je izdao njegovog oca, Dražu Mihailovića, nije imao riječi hvale: *Ne bih hteo da povredim njegovu porodicu, ali on je na mene ostavio utisak kabadahije, svojevoljnog ćoveka, lumpera, bahatog ćoveka. Ne mogu da kažem da sam ga video pijanog, ali sam video njegove bahanalije: pijanćenje i razmetanje. Smatrao je da ima veliku vlast, da mu je sve dopućteno i mislim da je tragedija tog pokreta što moj otac nije bio u prilici da proćisti redove, da napravi pravu vojsku. Interesantno, najstariji Dražin sin tvrdi da Nikola Kalabić nije bio uhapćen, već je navodno doćao u Beograd, gdje se predao Aleksandru Rankoviću, kao i da je tobože ćim je uhvaćen Draža*

Mihailović, likvidiran u prvoj jaruzi.

Kćerka Nikole Kalabića, Mirjana, za razliku od najstarijeg sina Draže Mihailovića, nije imala afirmativan odnos prema komunističkoj vlasti i govori da su je cijeloga života maltretirali. Istina, tvrdi da je nikada nijesu maltretirali *pravi komunisti*, već oni koji su očigledno imali potrebu da se iz nekoga razloga dokazuju: *Celoga života su me maltretirali, ali nijednom pravi komunisti. Uvek oni priučeni, nekvalifikovani*. S druge strane, za oca je kazala da, kada bi dobila čvrste dokaze da je izdao Dražu Mihailovića, da bi bila *spremna i mrtvog da ga se odrekne*.

Udovica Nikole Kalabića, Borka Kalabić, u intervjuu koji je sa njom vođen na Miholjdan 1991. godine, a čijeg su petnaestogodišnjeg sina Milana ubili partizani, kazala je da se pred kraj rata izvjesni Đorđe Rogić, koji je posjedovao *komunističku objavu*, dogovorio sa Nikolom Kalabićem da njegovu majku, ženu i ćerku predstavi kao svoju majku, suprugu i kćerku, kao i da se predaju partizanima. Kada ih je preuzela partizanska trojka i naredila da skinu sve sa sebe sem veša, Borka Kalabić svjedoči da je Nikolina majka Joka navodno bila toliko revoltirana, da nije birala riječi koje će im kazati, a što je neuobičajeno ponašanje za nekog ko je zarobljen i čija sudbina zavisi od pokreta koji navodno nije imao milosti prema ideološkim neistomišljenicima: *Baba im je psovala sve po spisku, i povelu su nas u improvizirani logor*. Po dolasku u logor Kalabićeva žena svjedoči da su ih prepoznali zarobljenici četnici, koji su počeli glasno da govore da je uhapšena Kalabićeva žena, kćerka... Kada je čuo što govore zarobljeni četnici, Borka Kalabić tvrdi da je komandant 18. hrvatske udarne brigade stao ispred njih i kazao im: 'Dobro nam došli, gospođo Kalabić!', na što se, po sopstvenom priznanju, *sledila* od straha, a potom ju je upitao: 'Kako ste, kako Vam je muž, imate li nekakvih želja?'

Na pitanje da li su je tada tukli, Borka Kalabić je odrično odgovorila: *Ne mogu da se požalim na njihovo ponašanje tada, samo su me ispitivali*. Istina, govori da su joj navodno zbog loše odjeće prilikom isljeđivanja upućivali omalovažavajuće primjedbe na račun izgleda ('Ti si supruga nekakvog komandanta, vidi kako izgledaš, ni na šta ne ličiš'). Nakon toga su je, kako

tvrdi, odveli u Kalinovik, a potom u Sarajevo, gdje je oko dva mjeseca *u logoru: prala, mela, čak su nas odvodili u grad, gde smo isto radili*, dok joj je kćerka Mirjana mobilisana u 18. hrvatsku udarnu brigadu, zbog čega ju je majka kad god bi je kćerka naljutila nazivala partizankom. Potom je, tvrdi, iz Zvornika, preko Šabca prebačena u Beograd, gdje je u OZN-i (Borka Kalabić govori da je bila u UDB-i) provela petnaestak dana. Borka Kalabić svjedoči da su joj se u beogradskoj OZN-i rugali, nazivali je izdajicom i koljačicom, ali ne pominje da su je fizički zlostavljali. Štoviše, ističe da prilikom ispitivanja *nisu insistirali na detaljima*, što, prema njenim tvrdnjama, ukazuje da su najvjerovatnije došli u posjed dokumentacije o ispitivanju u Sarajevu. Iz Beograda je potom otišla u Valjevo, gdje je morala da se prijavi *valjevskoj UDB-i*. Po dolasku u Valjevo, preko izvjesnih seljaka, stupila je u kontakt sa mužem, Nikolom Kalabićem. Nakon što je prijavljena da održava vezu sa mužem, uhapšena je i odvedena u zatvor, ali govori da izvjesni isljednik Mića Jeremić prema njoj *nije postupao rđavo*. Kasnije je došao jedan oficir i nakon suočavanja sa čovjekom koji joj je donio pismo od supruga, a za koga je Borka Kalabić kazala da ga ne poznaje, što nije bilo tačno, oficir ju je navodno pretukao tako da nije mogla *da ustane, ni da se okrene*. Od značajnijih pripadnika OZN-e Borka Kalabić je kazala da ju je u zatvoru dva puta posjećivao Mile Milatović, ali ne navodi da je bio nekorektan. Naprotiv, tvrdi da kada je prvi put dolazio, zatekao ju je kako hrani mačku, na što se kisjelo osmjehnuo i upitao je: *Šta će ti mačka ovde?*, dok je prilikom drugog dolaska nije ništa pitao, osim što je rekao: *Spremamo ti veliko iznenađenje*, a što je kasnije shvatila kao aluziju da je u toku bila operacija hvatanja Nikole Kalabića i Draže Mihailovića. U zatvoru je boravila od decembra 1945. do marta 1946. godine, a nakon izlaska na slobodu oko godinu i po dana radila je u Jablanici pri planskom odsjeku, gdje je navodno kao tehnološki višak ostala bez posla, potom i kao fizički radnik u valjevskoj *Voćari*, a izvjesno vrijeme čuvala je djecu u jednoj porodici nakon čega se penzionisala. Iako tvrdi da su pripadnici UDB-e tražili od nje da radi za njih, kao i da će je navodno *naučiti kako se cinkari a da to niko ne sazna*, žena Nikole Kalabića ne navodi da ju je vlast maltretirala.

Sin vojvode Pavla Đurišića (rođen 5. jula 1940), Ilija, u intervjuu koji je dao sredinom jula 2003. godine takođe ne navodi da ga je maltretirala

komunistička vlast. Ističe da je imao nepunih pet godina kada mu je stradao otac, i kada su ga sa majkom, koja je odbila da pređe rijeku Vrbas i ide kroz Hrvatsku (zbog straha od ustaša), zarobili, pretpostavlja, slovenački partizani: *Posle je došla jedna partizanska jedinica, ja mislim da su bili Slovenci. Sećam se da nisam dobro razumeo šta su govorili, pa sam mami stalno pričao da su nas Švabe uhvatile, jer sam kao dete samo tu reč znao. Ta partizanska jedinica nas je, da kažem zarobila, mada je tu bilo samo dve žene i dete, i odvela u logor. Ja mislim da je to bilo u Sarajevu. Ne znam koliko dugo vremena smo tu ostali. Odatle su nas na kraju pustili i onda smo otišli u Crnu Goru. Bilo je tako određeno, jer su oni sve one koje su bili zarobljeni slali u krajeve odakle su, da im tamo lokalni sudovi sude. Zato su nas i poslali u Crnu Goru, u Berane.*

U nastavku ističe da je odrastao u Beogradu, gdje je nakon rata završio Svetosavsku osnovnu školu i Četrnaestu beogradsku gimnaziju, kao i da je 1960. godine emigrirao iz Jugoslavije. Sin Pavla Đurišića tvrdi da su brojni kasniji partizanski generali bili svojevremeno na Vojnoj akademiji u istoj klasi sa njegovim ocem, poput Velimira Terzića, koji mu je, prema pričama koje je zapamtio od majke, navodno slao pisma za vrijeme rata. Iako je tvrdio da je crnogorska nacija *provincijski izraz* koji mu nije jasan, kao i da ne priznaje Crnogorsku crkvu, Ilija Đurišić ne navodi da ga je za vrijeme dok je živio u Jugoslaviji maltretirala komunistička vlast.

U intervjuu za jedan časopis 1992. godine sin kapetana Vuka Bečkovića, Matija Bečković, govori da su *Rovci od svih crnogorskih plemena najmanje postradali* u Drugom svjetskom ratu jer su čuvali jedni druge: *Najskuplju cenu platio je on sam* (Vuk Bečković – M. Š.). *Poginula su mu četiri brata, od kojih dvojica nisu imali ni dvadeset godina. Njega nikada nismo brojali u pokojne, već u one za koje se kaže: ostupio.* A na pitanje ko je više stradao, njegov otac ili on, Bečković u prepoznatljivom maniru odgovara da je više stradao njegov otac, i to zbog njega: *Ako se ono što bih rekao ne bi shvatilo kao prekor drugima, usudio bih se da kažem da sam bio jedan, da ne kažem jedini, od onih javnih ličnosti koji nisu krili da im je otac bio četnik. I kako sam sticao ime u javnosti tako je i moj otac unapređivan u četnicima. Proglašavali su ga i za ratnog zločinca, tvrdili da*

je kao takav suđen i streljan... Kako sam davno izjavio: ako bih dobio Nobelovu nagadu, moj otac bi postao Hitler. Obično se čuje da sam stradao zbog svog oca, a bilo bi dublje i istinitije reći da je on stradao zbog mene. Da nije bilo mene, niko ne bi uznemiravao njegove seni i skakao po grobu koga nema. Uz to, ja nisam bio nedužan, a on jeste. Bio sam živ, a on nije. Iako tvrdi da komunistička vlast nije dozvoljavala pripadnicima četničkog pokreta da se nakon rata dostojno sahrane, kao da su im rušeni grobovi, Bečković takođe ne navodi primjere maltretiranja od strane vlasti.

Sin majora Vučka Ignjatovića, koji se takođe zove Vučko, imao je osam godina kada su mu, prema njegovim tvrdnjama, oca ubili ljotićevci juna 1942. godine. Sin četničkog oficira Ignjatovića ističe da mu je ded u Valjevu osnovao firmu građevinskog materijala, kao i da je bio vlasnik najvećeg placa u gradu (53 ara), ali mu komunistička vlast začudo nije nacionalizovala imovinu: *Nisu, jer je plac još prije rata trebao da bude podržavljen, da bi tuda išla pruga. Zbog tih planova komunisti nisu nacionalizovali plac.* Vučko Ignjatović mlađi ističe da mu je majka nakon dolaska partizana u Valjevo 1944. godine *plakala i vikala*, govori da su četničku djecu zvali *četnička kopilad*, da su se navodno mnogo napatili do 1948. godine, kada se njegova majka preudaje i odlaze za Beograd, gdje su tobože sinu četničkog oficira nudili i da se učlani u Komunističku partiju: *Odlazak za Beograd doživeli smo kao izlazak iz pakla. Nisam osećao pritisak sve dok nisam stigao do viših razreda gimnazije. Stanovali smo u ulici Ljube Stojanovića, tako da nam je komitet bio u blizini, a i SUP u 29. novembra je veoma blizu... Tada su iz komiteta tražili da se učlanim u Komunističku partiju. To mi nije padalo na pamet – možda ne zbog svog porekla, jer sam ipak bio premlad da bih znao neke stvari.* Nakon završene srednje škole upisao je filozofiju. Po odlasku na fakultet, gdje je imao visok prosjek (skoro devet) pozvan je da dođe u stanicu milicije, gdje mu je navodno obećano da će dobiti posao, kao i da će mu *rešiti sve probleme* samo ako pristane da sarađuje. Tvrdi da su navodno htjeli da ga zaposle kao policijskog inspektora, a možda čak i kao agenta, ali da nije na to pristao, iako mu je tobože 1963. godine bilo priječeno da pristane na saradnju: *'Ili ćeš biti naš, ili znaš šta te čeka.'* Zbog prijetnji je navodno pri kraju studija emigrirao 1964. godine u Njemačku, a u Jugoslaviju, gdje mu se

rodilo četvoro djece, vratio se nakon što je Tito preminuo, 1982. godine. Iako je tvrdio da su kao djeca omalovažavani, kao i da su prolazili kroz *pakao* do 1948. godine, njegove tvrdnje da je emigrirao zbog navodnih prijetnji koje su mu *par puta* upućene telefonskim putem, ne mogu se prihvatiti kao čvrst dokaz da ga je vlast proganjala.

Kćerka generala Milana Nedića, predsjednika marionetske vlade u okupiranoj Srbiji, Angelina Nedić Vukić, govori 1991. godine da je čula da je njenog oca OZN-a dovela u civilnom odijelu i klompama 1946. godine, kao i da nije bilo *sile* koja ju je mogla spriječiti *da vidi oca* koji je bio uhapšen. Iako je bila kćerka predsjednika marionetske vlade, Nedićeva kćerka svjedoči da se komunistička vlast prema njoj i njenoj porodici ponašala korektno: *Kažem Josipu (suprugu – M. Š.) i majci da ću da odem u centralnu UDB-u, nalazila se u zgradi gde je danas TANJUG. Nije im bilo pravo, strahovali su da mi se nešto ružno ne dogodi... Legitimisali su me na ulazu, ja sam se predstavila i rekla šta želim. Primila me jedna partizanka. Rekla je da je Beograđanka i da dosta zna o našoj porodici. Bilo joj je poznato da se nakon rata nismo mešali u politiku, a, iskreno, nismo ni smeli. Zaplakala sam, ona je rekla da pričekam, otišla je u kancelariju... Rekla sam joj da je to moj otac i da moram da mu pomognem. Kada se vratila, kazala je da mogu da donesem posteljину, ćebe, jastuk, da će mi dati propusnicu. Jedino hranu nisam mogla da mu ponesem, bilo je strogo zabranjeno. Odnela sam mu i cigarete, otac je pušio naročito kad je radio.*

I kada je drugi put dolazila da posjeti oca, svjedoči da se prema njoj korektno postupalo, kao i da je sve proteklo u najboljem redu: *Vojniku na ulazu sam rekla da sam donela paket. Pita kome nosim. Kada sam izgovorila očevo ime, zbunio se. Pokazala sam propusnicu, uzeo je paket i rekao da mogu sačekati. Htela sam da čujem da li je otac nešto poručio, da li je imao nekakvu želju. Kada se vratio, rekao je da otac blagodari na cigaretama i pitao je koja mu je ćerka donela paket. Još jednom smo hteli da spremimo, ali ...(suze). Nakon očeve smrti govori da joj je nuđeno da pristupi KPJ, kao i da ju je majka revolucionarke Jelene Četković, Gorda, za koju govori da je bila *pitoma žena*, savjetovala da se *pridruži* i pomogne u radu Crvenog krsta, što je prihvatila.*

Na pitanje da li ju je OZN-a tada nadzirala, Angelina Nedić Vukić odrično odgovara: *Nije, nikada me nisu pozivali, niti saslušavali. Znali su da gledam svoja posla, da se ne mešam u politiku.* Iako je odgovorila da je nije nikada pozivala i saslušavala, na pitanje zar je moguće da ih OZN-a nije posjećivala kući, Angelina Nedić Vukić ponovo odrično odgovara: *Oni ne, ali je dolazio jedan oficir, partizan. To je vreme kada je narodnooslobodilačka vojska ušla u Beograd. Možda mu je neko rekao da sam ćerka Milana Nedića, možda... Ušao je u hodnik, tražio je mesta za neke ljude, da ih zbrine. Rekla sam da živim sa majkom, da nema mesta i, stvarno, bio je uviđajan, otišao je...* Za muža govori da dugo vremena nije mogao da zasnuje radni odnos, a pretpostavlja da je razlog bio taj što je bio zet Milana Nedića, i jer je bio u zarobljeništvu, dok za sebe govori da je oko deceniju i po radila u opštinskom Crvenom krstu: *Prvo sam radila u svojoj ulici, onda me pozvao Crveni krst opštine i tu sam radila petnaestak godina. Menjali su se predsednici, jedino smo ostajale ja i sekretarica.* I to je, između ostalih, još jedna potvrda da komunistička vlast nije postupala prema porodicama svojih ideoloških protivnika isključivo rigidno, što joj se godinama unazad želi imputirati. Zato je pojmljivo što je kćerka Milana Nedića nakon sloma komunističke vlasti u Jugoslaviji, pozitivno, pošteno i objektivno govorila o tom sistemu.

Da je komunistička vlast uistinu sprovodila *torturu nad djecom četničkih komandanata*, kako se to godinama proizvoljno i tendenciozno tvrdi, teško da bi se nekadašnji pripadnik ravnogorske omladine, inače sin sveštenika iz okoline Kragujevca, koga su likvidirali Njemci u Šumaricama 1941. godine, lako osmijelio poslije rata da u noćnim satima upadne u jednu srednju školu, po učionicama iscijepa Staljinove, Titove i slike Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije, kao i da po klupama ispiše rojalističke i antikomunističke parole: *Živeo kralj Petar Drugi, dole razbojnik Tito!* I to, po vlastitom priznanju, nije bila jedina njegova aktivnost usmjerena protiv nove vlasti. Naprotiv, tvrdi da je prilikom jedne izložbe NOB-a, sa društvom iza svake slike ubacivao *letak protiv Tita, a za kralja*, te da je kao šesnaestogodišnjak u jednom selu otuđio iz stanice milicije sedam pušaka i sanduk bombi. Takođe, teško je zamisliti da u zemlji gdje se navodno sprovodi tortura nad djecom četničkih komandanata, kćerka jednog četničkog oficira zaposli u vojnom sektoru, gdje su vršene

rigorozne provjere, dok su brojnim drugim četničkim potomcima i srođnicima povjeravane važne dužnosti u državnom aparatu.

Između ostalih, takav je bio historičar i sociolog, dr Živorad Raković, brat majora Predraga Rakovića, koji je 1944. godine izvršio samoubistvo da ga ne bi zarobili partizani, dok mu je drugu dvojicu braće likvidirala vlast 1945. i 1946. godine. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu je 1952. godine upisao istoriju, a nakon završetka studija otišao je na odsluženje vojnog roka. Dvije godine nakon odsluženja vojnog roka je bio bez posla, da bi potom zasnovao radni odnos u građevinskom preduzeću *Kongrap*, gdje je od obavljanja najprostijih poslova (pisanja *izlaznica*, magacioner, kalkulant, obračunski službenik, itd.) vremenom dospio do direktora Centra za obrazovanje u ovom preduzeću, a potom i potpredsjednika skupštine Beogradske zajednice kulture, nastavnika sociologije na Višoj ekonomskoj školi i redovnog profesora na Univerzitetu. Za predan rad na obrazovanju radnika u privredi je više puta bio nagrađivan (Majski cvet, Vukova nagrada, Vukovim putem). Iako je prošao neobičan i trnovit profesionalni i životni put, uprkos činjenici da je poticao iz četničke porodice, strpljivim i vrijednim radom Raković je u sistemu protiv koga se borila njegova porodica sa margina društva dospio do vrha društvene ljestvice. I što je za svaku pohvalu, uprkos atipičnom profesionalnom razvoju, Raković je bio ponosan i zahvalan, i sa mnogo uvažavanja kasnije je govorio o ljudima koji su obavljali važne funkcije u socijalističkom sistemu: *Ne mogu da grešim dušu, ne mogu da budem nepravedan, i među ljudima koji su bili na raznim položajima do 80-ih godina u komunističkom režimu, bilo je čestitih, poštenih i moralnih ljudi koji su poštovali moj rad. To čovek zaista ne može da prenabregne*. Istina, Raković tvrdi da su njegova braća i otac za vrijeme rata navodno spasili veliki broj komunista, pa je njegova porodica bila pošteđena izvjesnih neprijatnosti koje je tobože planirala nova vlast: *...Najverovatnije zahvaljujući tim čestitim komunistima mi smo kao porodica ostali u životu. Jer, samo da navedem, postojao je jedan plan koji je u početku bio napravljen, a po kome je bilo predviđeno da se takve porodice, kao što je bila porodica Raković, transportuje u Sibir. Potom je plan promenjen, pa smo bili predviđeni da nas presele negde u Bugarsku, ali se na kraju od toga odustalo. Čini mi se da za to treba da zahvalimo verovatno nekim*

ljudima koji su cenili što su moja braća i otac činili. To čovek ne može da zaboravi i bude nepravedan prema svim ljudima koji su pripadali komunističkom pokretu.

Iako, istina, postoje i brojna svjedočenja u kojima se o pripadnicima partizanskog pokreta i komunističkoj vlasti ne govori afirmativno, činjenica da su izvjesni potomci i članovi porodica istaknutih predstavnika četničkog pokreta o partizanima i komunističkoj vlasti izrekli dosta pozitivnih ocjena, i to u godinama kada se o partizanskom pokretu i komunistima uglavnom pričalo u negativnom kontekstu, ukazuje da odnos komunističke vlasti prema pripadnicima četničkog pokreta i njihovim porodicama nije bio isključivo osvetnički i nemilosrdan, kako ga godinama predstavljaju ideološki sljedbenici četničkog pokreta. Naprotiv, ako su koga imali motiv da maltretiraju i progone nakon rata, to su bile porodice vodećih ličnosti, oficira i pripadnika četničkog pokreta, koje je likvidirala revolucionarna vlast. No, očigledno je da komunistička vlast to nije radila, posebno ne u onoj mjeri i obimu, kako joj se to od raspada socijalističke Jugoslavije tendenciozno i zlonamjerno pripisuje. To naravno ne znači da kod pripadnika partizanskog pokreta i komunističke vlasti nije bilo primjera osvetoljubivog ponašanja, progona i maltretiranja porodica čiji su članovi bili pripadnici četničkog pokreta. Ali, činjenica da su izvjesni potomci i najbliži srodnici uglednih pripadnika četničkog pokreta koje je likvidirala revolucionarna vlast, svjedočili da se vlast prema njima nije ponašala ni izbliza onako osvetoljubivo i bezobzirno, kako se to godinama u javnosti nastoji predstaviti, govori da su uprkos nesreći koje su pretrpjele njihove porodice bili mnogo objektivniji od njihovih savremenih ideoloških sljedbenika, a koji o partizanima i komunističkoj vlasti govore isključivo kao zločincima koji su napunili jame svojim ideološkim neprijateljima i zaveli poslije rata nepodnošljiv teror u Jugoslaviji.